

Barbara Lenard

Dział Archiwum ODZ

Ochrona Zabytków 24/4 (95), 262-266

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIAŁ ARCHIWUM ODZ

W chwili powołania Ośrodka Dokumentacji Zabytków w 1962 r. dział noszący w regulaminie nazwę Archiwum posiadał niewielkie zasoby wypisów archiwalnych i innych materiałów, pozostałe z dawnego Działu Dokumentacji CZMiOZ (przygotowane do druku, a nie wydane opracowania pałaców warszawskich, zamku królewskiego, materiały dotyczące dziesięciolecia konserwatorstwa w PRL itp.). Trzon tego dość przypadkowego zasobu stanowiły znane już wówczas szeroko i wykorzystywane przez historyków sztuki *Teki Łopacińskiego*, rezultat długoletniej kwerendy prowadzonej na zlecenie Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, a później ZMiOZ, przez historyka-archiwistę Euzebiusza Łopacińskiego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Popularność tych Tek i ich sprawdzona przydatność wskazywały główny kierunek, w jakim rozwijać się powinny dalsze prace działu i wzrastać jego zasoby.

Idąc tym śladem Archiwum powiększyło w 1964 r. swój stan posiadania o znakomity zbiór materiałów naukowych (głównie wypisów archiwalnych) pozostały po dr. Janie Glince, który 30 lat swego życia poświęcił badaniu zagadnień kultury i sztuki Podlasia i Białostoczczyzny oraz mecenatu artystycznego Branickich-Gryfitów w XVIII w. Zbiór tym cenniejszy, że stanowiący częściowo materiał zastępczy w stosunku do utraconych materiałów archiwalnych. Otrzymał on nazwę *Teki Glinki* i został wzorcowo opracowany przez mgr Teresę Zielińską, adiunkta AGAD. W wyniku tej pracy opublikowano trzyczęściowy katalog: osobowy, geograficzny i rzeczowy¹. Obecnie cały zespół jest mikrofilmowany ze względu na unikalność i ułotną formę materiałów. W 1967 r. zakupiono zbiór rysunków prof. Czesława Thullie, wykonany w latach 1912—1915,

stanowiących kopie rysunków architektury polskiej ze zbioru Gwalberta Pawlikowskiego we Lwowie, w 1968 r. natomiast — spuścizną naukową po prof. dr. Gerardzie Ciołku, stanowiącą *...metodycznie ujęty podstawowy warsztat jego pracy naukowo-badawczej oraz konserwatorskiej i architektonicznej w zakresie założeń ogrodowych i ochrony krajobrazu...* (ikonografia historyczna, wyciągi archiwalne i bibliograficzne, opracowania, pomiary, szkice, projekty, fotografie, negatywy itd.). Jest to ogromny zbiór gromadzony przez lata, który *...zawiera w sobie potencjalne możliwości dalszych opracowań, zarówno naukowych jak i projektowo-konserwatorskich*². Inwentaryzacja tego zbioru zajmie parę lat.

Do roku 1967 działalność Archiwum ograniczała się jednak tylko do opracowywania i udostępniania posiadanych zbiorów. Przyczyną takiego stanu rzeczy było pełnienie przez jedną osobę funkcji kierownika Archiwum i kierownika Wydawnictw ODZ, które z konieczności pochłaniały całą energię i czas. Dopiero rozdzielenie w 1967 r. tych dwóch funkcji pozwoliło na rozszerzenie działalności Archiwum poza teren własny i podjęcie szerszych, długofalowych kwerend archiwalnych.

Za główne zadanie działu przyjęto prowadzenie systematycznych kwerend (metodą „czesania” poszczególnych zespołów akt), mających na celu gromadzenie źródłowych materiałów dokumentacyjnych do dziejów sztuki polskiej, mecenatu artystycznego, historii i konserwacji obiektów i zespołów zabytkowych. Kwerenda w materiale ikonograficznym stworzyć miała jednocześnie bazę źródłową do opracowania następných katalogów rysunków architektonicznych, drukowanych w serii „A” Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, analogicznych

¹ „Katalog Tek Glinki”, opr. T. Zielińska. Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, seria „B”, t. XXVI, cz. 1 — osobowy (1969), cz. 2 — geograficzny (1970), cz. 3 — rzeczowy (1971). Zainteresowanych Tekami Glinki odsyłam do wstępu zamieszczonego w ka-

talogu osobowym oraz do artykułu T. Zielińskiej, Jan Glinka i jego spuścizna archiwalna. „Archeion”, nr 53 (1970), s. 121—134.

² Z oceny zbioru dokonanej dla ODZ przez prof. dr. Jana Zachwatowicza.

1	Bibl. Czart.	2	Archiwum Gospodarcze	3	Rkps Gosp.240
"Rachunki pieniężne komisariatu międzyboskiego ad /30/ junii 1757". <u>Klucz Mikołajów</u> Wydatki pieniężne na prace budowlane: 1. Chodkowice : budowa nowego dworu 2. Horyniowce : budowa nowej stajni 3. Mikołajów : naprawa pałacu, figarni, budowa ratusza					
5	1756 - 1757 r.		6	opr. ad 1. s.45 2. s.45 3. s.45-47	7

1	Bibl. Czart.	2	Archiwum Gospodarcze	3	Rkps Gosp.269/ IV
"Inwentarz włości Granowskiej ..." 1/Miasto Granów czyli Werbicz - opis kościoła, plebanii, wikarii, ratusza, karczmy, winnicy. Wzmianki o 2 cerkwiach i b.zniszczonym ratuszu. 2/Zamek Granów - opis zamku i zabudowań zamkowych. 3/Folwark Granów - opis budynku mieszkalnego, zabudowań gospodarczych. 4/Wieś Tyszkówka - opis dworku, stajni, młyń, browaru.					
5	1739 r.		6	Rkps Ad. 1.2. str.1-5 3. str.6 4. str.25	7

ODZ - mikr.neg. nr 7

1 — Przykłady kart inwentarzowych z kwerendy w materiałach rękopiśmiennych.
1 — Specimens of index cards prepared as a result of inquiry of manuscript material

TENCZYN, wieś
/Rudno, pow. Chrzanów/

III-Pl.

3 Zamek - fragment z ruinami wieży.
Napis : "Zamek Tenczyński pod Krzeszowicami. Widok głównej wieży wjazdowej na podworec zamkowy od strony północnej - patrz widok zamku od strony południowej w stanie restauracji /1/".

4 27.V.1900 Zygmunt/ Hendel
/pr.d./

5

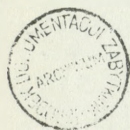
6 Spuścizna pó Zygmuncie Hendlu

7 b.r., 20,1 x 29,5 cm;
akw.wbw. na pap.
Papier przybrudzony.

10

8 Muzeum Narodowe
w Krakowie

9 Dział III - Ryciny, Rysunki
i Akwarele

1 OSTROŁĘKA
gub. Płocka

2
Ks. 4449
s.nlb,

3 "Plan części Miasta Obwodowego Ostrołęki..."
/na pd.wsch. od Rynku z ulicami Farną i Św. Mikołaja z zaznaczeniem zabudowy/.

4 "...z planu Jeometry Kanellego w R^u 1825
zdziałanego, przekopiował dnia 9/21 Maja
1842 roku Rakowski Inżynier Obwodu Ostro-
łęckiego /c.d. tytułu/

5 Skala w łokciach warszawskich
i arszynach
80 ł. = 3 cm
20 ar. = 0,9 cm

6
7 b.r. 19,3 x 17,5 cm
Tusz, akw.wbw., pap. w.

10 Wraz z Protokółem Oszacowania z 11/23 Maja 1842 /s.nlb/ załącznik do pisma Płockiego Gubernskiego Prawlenija z 25 Aprilia/7 Maja 1844 /s.nlb/ "względem placu pod budowę Szkoły Elementarnej w Ostrołęce". W Protokóle Oszacowania informacja że to plac po "upadkiem w Roku 1831 Więzieniu detencyjnym w mieście Ostrołęce".

8 AGAD

9 KRSW

2 — Przykłady kart inwentarzowych z kwerendy w materiałach kartograficznych i ikonograficznych.

2 — Specimens of index cards prepared as a result of inquiry of cartographic and illustrative material

do Katalogu Rysunków z Gabinetu Rycin BUW (t. IV, V)³.

W pierwszym etapie prace rozpoczęto w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zespole akt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, oraz w następujących zbiorach wchodzących w skład Muzeum Narodowego w Krakowie: w Dziale Rękopisów Biblioteki Czartoryskich, w Gabinetach Rycin i Rysunków Zbiorów Czartoryskich i w Dziale Rycin, Rysunków i Akwarel Muzeum Narodowego. Jako zasadę przyjęto wykonywanie prac na zlecenie Ośrodka przez pracowników danych działów. I tak kwerendy w Krakowie prowadzone są przez następujących pracowników Muzeum Narodowego: dr Adam Homecki i mgr Janina Tomaszewicz — w Bibliotece Czartoryskich, mgr Władysław Rothowa i Anna Rumian — w Gabinetach Rycin Zbiorów Czartoryskich oraz Zofia Tobiaszowa i Zofia Kucielska w Dziale Rysunków, Rycin i Akwarel MN. W aktach KRSW, wobec braku możliwości wykonywania kwerendy przez pracownika AGAD, pracę prowadziła dr Maria Łodyńska-Kosińska, ówczesny pracownik ODZ. Trzeba podkreślić, że zamierzenia Ośrodka przyjęte zostały przychylnie przez wymienione instytucje i przyniosły obustronną korzyść. W Ośrodku powstaje w wyniku kwerendy kartoteka, która staje się cennym źródłem informacji naukowej, niezbędnym dla badaczy; dla instytucji macierzystych zaś jest to możliwość uporządkowania i weryfikacji dokumentacji zbiorów, a także nierzadko — odnalezienia nowych materiałów.

Wybrane w wyniku kwerendy materiały inwentaryzowane są na kartach według wzorów Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Regest orientuje w przedmiocie i zakresie danego rękopisu czy przekazu ikonograficznego, a sygnatura umożliwia szybkie dotarcie do oryginału w miejscu jego przechowania (il. 1—2). Po czterech latach, w połowie roku 1971, rezultaty prac przedstawiały się następująco:

W Bibliotece Czartoryskich przejrzano ok. 1500 rękopisów, głównie z Archiwum Gospodarczego i Inwentarzy, sporządzając z nich 1803 karty inwentarzowe. Kartoteka w ODZ ułożona jest w porządku sygnatur, a do niej sporządza się, w miarę napływu kart, indeks miejscowości i osób. Ma on chwilowo charakter roboczy, sygnalizuje jedynie miejscowość, bez podawania obiektu. Wymaga dalszego opracowania. Część inwentarzy zmikrofilmowano.

W zespole akt KRSW w AGAD zakończono kwerendę i inwentaryzację, uzyskując karty inwentarzowe dla ponad 1400 rysunków, które

zmikrofilmowano. Wobec faktu, że rysunki wszyte do akt powiązane są zwykle z konkretną sprawą, kwerendę rozszerzono częściowo na teksty towarzyszące, dążąc do ustalenia dla jakiego celu rysunek był wykonany i do jakiego zespołu akt należy. Informacje te zamieszczone są na karcie inwentarzowej⁴. W opracowaniu autorskim dr M. Kosińskiej znajduje się katalog tego zespołu rysunków. Zakończenie prac przewidziane jest na połowę 1972 r.

Zakończono kwerendę, inwentaryzację i zmikrofilmowanie rysunków w Zbiorach Czartoryskich w Krakowie i oddano do druku obejmujący ponad 1000 pozycji katalog, opracowany przez Wł. Rothową i A. Rumian.

W Dziale Rysunków, Rycin i Akwarel Muzeum Narodowego w Krakowie kwerenda i inwentaryzacja miała być zakończona w 1969 r., jednak wobec odnalezienia całego zespołu rysunków architektonicznych dawnego Działu Dokumentacji oraz szeregu rysunków w innych działach MN przedłużono ją na dalsze lata. W połowie 1971 r. liczba kart inwentarzowych wynosiła już ok. 5000, do zinwentaryzowania pozostaje drugie tyle rysunków. Przygotowywanie do druku poszczególnych tomów katalogu następować będzie sukcesywnie poczynając od r. 1972.

W roku 1971 rozpoczęto nowe kwerendy ikonograficzne w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zespołach akt o podobnym charakterze co KRSW, a mianowicie: Komisji Rządowej Wojny, Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu oraz Centralnych Władz Wyznaniowych Królestwa Polskiego. Ten ostatni zespół jest szczególnie dla nas cenny, ponieważ nie był do tej pory udostępniany i nie jest znany badaczom. Akta wertowane są na zlecenie ODZ przez zespół pracowników technicznych AGAD, w celu wyszukania materiałów rysunkowych (analogicznie, jak zobiono to z zespołem akt KRSW). Kwerendę i inwentaryzację prowadzi dr Daniela Kosacka.

W zamierzeniach Archiwum ODZ prowadzenie tego typu kwerend nie jest ograniczone żadnym limitem czasu. Zasoby źródłowe są duże, a stopień ich rozpoznania stosunkowo niewielki. Tak więc w miarę uzyskiwanych środków finansowych i możliwości osobowych obejmować będziemy kwerendą coraz to nowe zespoły, dążąc do stworzenia niezbędnego warsztatu pracy badawczej i źródła informacji o materiałach dokumentacyjnych z zakresu dyscyplin wchodzących w krąg zainteresowań Ośrodka. Owocem tego nurtu działalności będą kolejne tomy wymienionych już Katalogów Rysunków

³ Por. A. Ryszkiewicz, *Cztery tomy katalogów rysunków architektonicznych* (recenzja). „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1971 nr 1, s. 83—85.

⁴ Por. M. Łodyńska-Kosińska, *Katalogowanie dokumentacji architektonicznej i urbanistycznej w aktach Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych*. „Ochrona Zabytków”, R. XXII, 1969, nr 1, s. 54—57.

Architektonicznych. Ma to znaczenie nie tylko dla prac naukowych, ale również dla bieżących potrzeb praktyki konserwatorskiej. Znajomość historii obiektu i możliwość śledzenia zachodzących w nim zmian na podstawie materiału ikonograficznego są niezbędnym warunkiem opracowania właściwej dokumentacji konserwatorskiej i realizacji prac.

Praca Archiwum prowadzona jest więc trzema równoległymi torami. Jeden to omówione kwerendy, drugi — opracowywanie zbiorów własnych (inwentaryzacja, katalogi, mikrofilmy, publikacje) i tu w centrum uwagi znajdują się obecnie Teki Ciołka, trzeci wreszcie — to udo-

stępianie posiadanych zasobów zainteresowanym badaczom. W poprzednich latach napotykało to na duże trudności ze względu na brak własnego pomieszczenia, ale w nowej siedzibie Ośrodka przy ul. Brzozowej 35 Archiwum ma już dogodne warunki dla tej formy swojej działalności. Jest to tym bardziej ważne, że od momentu opublikowania „Katalogu Tek Glinki”, frekwencja czytelników dwukrotnie wzrosła. Stwierdzenie tego faktu umacnia nas w przekonaniu, że przyjęty kierunek działania jest celowy i pożyteczny.

mgr Barbara Lenard
kierownik Działu Archiwum ODZ

ARCHIVAL DIVISION, HISTORICAL MONUMENTS DOCUMENTATION CENTRE

The Archival Division is responsible for systematic research and inquiries made in archives, libraries, engraving and other illustrative material collections with the aim to gather the documentation and documentary source material for the history of Polish art, that of artistic sponsorship, history of conservation of monumental objects and their groupings. The selected materials are placed in inventory index cards according to general rules and principles adopted in archives. Each entry gives an orientation as to the subject and scope of a given manuscript or illustrative source while the signature enables an easy access to original in a place where it is preserved. The index card file thus being formed in the Centre as a result of inquiries becomes a valuable source of scientific information for researchers and representatives of conservation authorities. The illustrative materials gathered in that way supply at the same time a basis for preparing of subsequent volumes of a catalogue containing architectural drawings that are published

within the series "A" of Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków (Library of Museums and Monument Protection, series A).

In addition, the Archival Division has at its disposal the collections of its own which are named after the names of their founders. Within the contents of these collections a prevailing part is formed by archival excerpts in form of manuscripts and by scientific heritage left by the outstanding Polish researchers, as, for instance, Dr. Jan Glinka, who has gathered an immense material pertaining to artistic sponsorship of the Gryf-Branicki family during the 18th century, or the late Professor Gerard Ciołek, the most outstanding Polish expert in the field of horticulture and the landscape protection.

All the materials gathered by Archival Division are after their preparation made accessible to the interested specialists.